

Tihomil MAŠTROVIĆ, *Kroatološki ogledi*, Leycam international, Zagreb, 2017., str. 300.

Samo se naoko čini da kroatistika buja brojnim novim spoznajama i znanstvenim postignućima. Zapravo je na tom važnom području usko povezanom s pitanjima što se vezuju uz hrvatski kulturni i nacionalni identitet mnoštvo recikliranih tekstova. Rijetka su djela što donose nove spoznaje temeljene na znanstvenim istraživanjima. Među njih svakako spada nova knjiga Tihomila Maštrovića *Kroatološki ogledi*, jedanaesta autorska knjiga ovog znanstvenika čiji se znanstveni opus može odrediti interdisciplinarnim kroatističkim pristupom temama iz hrvatske književne i kulturne baštine XIX. i XX. stoljeća. Određujući poveznice naizgled raznolikih ogleda u ovoj knjizi, autor u uvodu knjige ističe da su oni nedvojbeno kroatistički eseji i rasprave te da je pristup temama uglavnom filološke naravi, štoviše u najvećem dijelu književnopovijesni i književnokritički. Kako su neki od priloga obrađeni interdisciplinarnim komparativno-kroatističkim postupcima, zapravo ih valja smatrati kroatološkim priložima, što je na tragu stvaralačkih postupaka iznesenih u autorovim prethodnim knjigama *Nad jabukama vile Hrvatice* (2001.) i *Neukrotivo svoji* (2011.). U knjizi *Kroatološki ogledi* donosi se izbor iz autorovih znanstvenih i stručnih radova objavljenih u znanstvenim zbornicima, književnoj i stručnoj periodici u razdoblju od 2011. do 2017., odnosno nakon njegove spomenute autorske knjige *Neukrotivo svoji*.

Niz priloga u knjizi *Kroatistički ogledi* vezani su uz književnoznanstveni projekt *Hrvatski književni povjesničari* (str. 7 – 102), u okviru kojega su napisani radovi o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Ivi Frangešu, Antunu Barcu i Đuri Šurminu. Pišući o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom kao začetniku hrvatske književne historiografije, Maštrović naglašava da je u doba apsolutizma on svoj dotadašnji preporoditeljski rad nastavio ne više kao političar, čime se dotad isticao već kao svestrani znanstvenik širokog polihistorijskog zahvata. Kako je bio jedan od prvih istraživača, mnogi ga smatraju rodonačelnikom pojedinih modernih humanističkih znanosti u Hrvata te jednim od trojice hrvatskih književnih povjesničara koji su svojim znanstvenim i stručnim radovima utemeljili modernu hrvatsku književnu historiografiju pozitivističkog predznaka, pa tako, uz Šimu Ljubića i Vatroslava Jagića, Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom to mjesto pripada time što je autor brojnih značajnih prinosu s područja književne historiografije. Istaknuvši nekoliko ključnih činjenica koje određuju književnopovijesne sinteze Đure Šurmina: *Povjest književnosti hrvatske i srpske* (1898.), te *Hrvatski preporod I–II* (1903. – 1904.), Maštrović zaključuje da su djela književnog povjesničara Đure Šurmina nastala krajem

XIX. i početkom XX. stoljeća čvrsto utkana u razvoj hrvatske književne historiografije, čime su ujedno stvorene pretpostavke za daljnje kvalitetne iskorake što će toj znanosti svojim znanstvenim opusom nedvojbeno pružiti književni povjesničari XX. st., među kojima se osobito ističe Branko Vodnik. U prilogu „Frangješovo viđenje hrvatske moderne“ (str. 69 – 80) Maštrović argumentirano pokazuje kako je književni povjesničar Ivo Frangješ ukazao na to da se u razdoblju moderne čvrsto povezuje sjeverno i južno stvaranje u Hrvatskoj te se na taj način konstituira središnja nacionalna književnost. Moderna donosi i procvat hrvatske književnosti na dijalektima što ima duboke povijesne i nacionalno-psihološke razloge, osobito kad se zna da je upravo jezik obavio glavnu zadaću nacionalne integracije u ranijim razdobljima. Nazorova čakavska i Domjanićeva kajkavska poezija vratila je u književnost privremeno odstranjeni čakavski i kajkavski dijalekt, pruživši uspjele dokaze da se dijalekt nije odrekao umjetničkih ambicija. Maštrović ističe Frangješovu ocjenu da moderna započinje jednim od najplodnijih sukoba generacija u hrvatskoj književnosti pa se njezina pojava može zapravo tumačiti sviješću i potrebom „da se hrvatska književnost izvuče iz slijepe ulice u koju je zapala pri kraju realizma“.

U prilogu o Antunu Barcu „Antun Barac i JAZU (HAZU)“ (str. 81 – 102) donosi se niz važnih podataka o vezama Barca i Akademije; godine 1944. Antun Barac izabran je za redovitog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a 1947. za redovnog člana tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Na Barčevu inicijativu stvaraju se dva zasebna Akademijina odjela, odnosno razreda: Razred za filološke znanosti i Razred za suvremenu književnost. Jedna od prvih zadaća Odjela za jezik i književnost, koju je 1948. predložio i osmislio Antun Barac, bilo je osnivanje Instituta za jezik i književnost kojemu je bio i prvi ravnatelj, davši ujedno i temeljne smjernice njegovu daljnjem djelovanju. Zadaća nove znanstvene ustanove bila je okupiti znanstvene djelatnike koji će suvremenom znanstvenom metodologijom i zajedničkim nastojanjima proučavati povijest hrvatskog jezika i književnosti. Odsjek za jezik tog Instituta svoj je rad usmjerio prema završetku Akademijina velikog *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* te izradi praktičnog *Rječnika hrvatskoga književnog jezika*, povjerenoj Juliju Benešiću. Ističu se i Barčeve zasluge za osnivanje Akademijina Instituta za povijesne znanosti u Zadru (1954.). Svrha osnutka tog instituta bila je potaknuti istraživanje prošlosti južne Hrvatske, osobito Zadra, s težištem na nedovoljno obrađenom povijesnom gradivu, što je tim značajnije zna li se da je taj hrvatski grad od 1920. do 1944. bio u sastavu Italije te je bilo važno sustavno organizirati znanstvena istraživanja o njegovu nedvojbenom hrvatstvu.

Maštrović podsjeća da je Barac bio urednik triju Akademijinih uglednih edicija: *Grada za povijest književnosti hrvatske* (1947. – 1953.), *Rad JAZU* (uredio 1948. knj. I. – Odjela za jezik i književnost) i *Noviji pisci hrvatski* (1949. – 1955.).

Posebno su vrijedni Maštrovićevi ogledi o međunarodnom priznanju hrvatskog jezika što je ostvareno godine 2008., a u našoj se široj javnosti o tome premalo zna. U prilogu „Kodifikacija hrvatskoga jezika u međunarodnom kontekstu“ (str. 225 – 246) Maštrović navodi da je početkom 2008. u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (upravo kada je on bio njezin glavni ravnatelj) napisan zahtjev za izmjenu međunarodnog jezičnog koda za hrvatski jezik Međunarodnom tijelu za norme ISO 639-2 Registration Authority u Washingtonu, i to s ciljem da se srpskohrvatski jezik, što je od strane međunarodne organizacije bilo favorizirano ime i kod jezika, izmijenjen jer nije u skladu sa znanstvenim činjenicama i hrvatskim nacionalnim interesima. Važno je upozoriti da se na Maštrovićev prijedlog inicijativi Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pridružio i Hrvatski zavod za norme, a pokrenuto je i usuglašavanje zajedničkog zahtjeva za izmjenom postojećih međunarodnih kodova za jezike s Narodnom bibliotekom Srbije i s Institutom za standardizaciju Srbije. Zajedničkim zahtjevom tražena je izmjena postojećih troslovnih kodova hrvatskog i srpskog jezika iz norme ISO 639-2 i njihovo usklađivanje s oznakama u ostalim dijelovima norme ISO 639, kako to najbolje odgovara realitetu vremena i nacionalnim interesima svih stranaka potpisanih u zahtjevu, tako da se umjesto dotadašnjeg *srpskohrvatskog* jezika u međunarodnu klasifikaciju jezika uvedu dva potpuno odvojena jezika: *hrvatski jezik* (s kodom *hrv*) i *srpski jezik* (s kodom *srp*). Dotadašnji kod *scr* što se upotrebljavao za hrvatski jezik bio je kratica za *Serbo-Croatian-Roman*, dok se za srpski jezik koristio kod *scc*, *Serbo-Croatian-Cyrillic*.

Službenim dopisom od 17. lipnja 2008. nadležno tijelo ISO 639-2 Registration Authority iz Washingtona potvrdilo prihvaćanje zajedničkog zahtjeva dviju nacionalnih knjižnica i nadležnih državnih zavoda za norme Hrvatske i Srbije te donijelo odluku kojom se odbacuje daljnja uporaba koda *scr* za hrvatski i *scc* za srpski jezik te odredilo nove kodove: *hrv* za hrvatski i *srp* za srpski jezik, kao jedine važeće kodove i za bibliografsku i za terminološku primjenu, uz napomenu da se ta odluka počela primjenjivati od 1. rujna 2008. Premda je Ustavom iz 1991. hrvatski jezik u Hrvatskoj utvrđen kao službeni jezik, bilo je potrebno ostvariti i njegovo međunarodno priznanje. To se dogodilo godine 2008., zaključuje Maštrović, onda kada je ostvareno prevažno postignuće za hrvatski jezik, kada je on dobio svoj samostalni jezični kod u svjetskim ISO-standardima. Time je ostvareno prepoznavanje hrvatskog

nacionalnog i kulturnog identiteta u svjetskom okružju. Najvažniji pozitivni učinak međunarodnog priznanja hrvatskog jezika, ostvaren 2008. njegovom primjerenom kodifikacijom, prepoznao se godine 2010. kada je Europska zajednica prihvatila hrvatski jezik kao svoj 24. službeni jezik.

U prilogu „Hrvatski istok u Domovinskom ratu i međunarodno priznanje hrvatskoga jezika“ (str. 209 – 224) Maštrović utvrđuje činjenicu da je velikosrpska agresija na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu značila istodobno i agresiju na hrvatski jezik. To i ne čudi zna li se da je jezik najvažnija odrednica nacionalnog identiteta i potvrda postojanja nacionalne zajednice kao takve. Spontano, na sustavna zabranjivanja i negiranja hrvatskog jezika u hrvatskim je gradovima zahvaćenim ratom na različite načine iskazan otpor. Npr. jedan od najboljih plakata o Domovinskom ratu uopće, nastao u najvećem gradu hrvatskog istoka, glasio je: „Osijek nikada neće biti Ocek“. Ostali su zapamćeni i brojni članci iz tiska u ono ratno vrijeme vezani uz jezik, poput: „Naoružana ekavica protiv goloruke ikavice“ i dr. Nedvojbeno, uza sve ostale oblike otpora, prvenstveno vojne, čuvanje kulturnog i nacionalnog identiteta u teškim okolnostima Domovinskog rata, zaključuje Maštrović, ostvarivalo se i borbom za hrvatski jezik i njegovu zaštitu. Premda je Republika Hrvatska međunarodno priznata godine 1991., a njezina okupirana područja oslobođena obrambeno-osloboditeljskim ratom 1995., međunarodno priznanje hrvatskog jezika ostvareno je tek godine 2008. Velikosrpska agresija na Hrvatsku i Domovinski rat s jedne strane te nerazumijevanje međunarodne zajednice s druge, aktualizirali su pitanja odnosa Hrvata i Srba te njihovih nacionalnih jezika te su se ona napokon morala riješiti na zadovoljavajući način za obje strane.

Nadalje, u knjizi *Kroatološki ogledi* donose se Maštrovićevi ogledi posvećeni književnim opusima nekih hrvatskih književnika: Milana Begovića, Ante Tresića Pavičića, Nike Andrijaševića i Joje Ricova te austrijske književnice hrvatskog podrijetla Paule pl. Preradović. Tako u prilogu „Begović pred vratima“ (str. 145 – 158) Maštrović obrazlaže svoj stav da je vrijednost Begovićevih književnih djela, napose dramskih, potvrđena brojnim prijevodima na strane jezike i scenskim izvedbama diljem svijeta čime je taj, počesto u hrvatskoj javnosti nepravedno prešućivan pisac, ujedno bio i najprevođeniji te bez konkurencije najizvođeniji hrvatski dramski pisac svog vremena na inozemnim kazališnim scenama. Izdavačkim projektom *Sabranih djela Milana Begovića*, kojima je autor glavnim urednikom, stvorene su pretpostavke cjelovitog sagledavanja književnog, donedavno zanemarenog opusa tog hrvatskog književnog klasika te ispravljena nepravda što mu je učinjena posvemašnjim ranijim prešućivanjima.

Za nadati se, drži Maštrović, da će se uskoro završiti objavljivanje kritičkog izdanja piščevih *Sabranih djela* (dosad je tiskano 20 od ukupno 24 sveska).

Maštrović nadalje razmatra činjenicu da je godine 1912. u dvorani zadarske Hrvatske čitaonice Ante Tresić Pavičić čitao, kako piše u tadašnjem tisku, „svoju novu dramu iz socijalnog života – *Medvjed*“ te se potanko donosi njezin sadržaj. O toj se drami u literaturi o Tresiću ne zna ništa, a ni sam pisac je u svojim životopisnim bilješkama nigdje ne spominje pa su, koliko je do sada poznato, osvrtni u *Narodnom listu* i *Hrvatskoj kruni* na autorovo čitanje drame *Medvjed* u Zadru jedini poznati podatci o postojanju toga Tresićeva djela, zanimljivi već zbog toga što bacaju novo svjetlo na lik Tresića kao dramatičara. U ogledu o Niki Andrijaševiću Maštrović podsjeća da je književna javnost ovog pisca, koji se u književnosti pojavio početkom XX. stoljeća, odmah prepoznala kao zanimljiva pripovjedača, ali ga je kasnije zaboravila. Poseban je kuriozitet da je bard hrvatske književnosti Antun Gustav Matoš među prvima uočio Andrijaševićev književni talent te ga je s mnogo simpatija uvrstio među one književne umjetnike koje je cijenio i zagovarao. Zbog činjenice da je u svojim pripovijestima iznosio svijet malih ljudi, posebice iz rodnog kraja (Milan Marjanović), književni kritičari smatrali su Andrijaševića predstavnikom tzv. seoske novelistike. Recepcija njegova djela jest raznolika pa se s pravom može zaključiti da će tek nova čitanja Andrijaševićevih djela stabilizirati njegovo mjesto u povijesti hrvatske književnosti.

U ogledu naslovljenom „Joja Ricov, pjesnik svoga zavičaja“ (str. 159 – 178) Maštrović ističe da je velik broj književnih djela što ih je napisao ugledni hrvatski književnik Joja Ricov (1929. – 2017.) inspiriran njegovim užim zavičajem, rodnim Kalima na otoku Ugljanu. Ne samo mjesto Kali već i cijeli zadarski kraj u književnom opusu Joje Ricova, kroz brojne književne radove te u različitim široko profiliranim kulturološkim priložima, našli su svog pjesnika, stoga Maštrović s pravom zaključuje da je pjesnikov zavičaj bio neiscrpna inspiracija njegovih umjetničkih postignuća.

Austrijsko-hrvatska književnica Paola pl. Preradović svoj je roman *Pero i Pave* posvetila ljubavi svoga djeda, hrvatskog pjesnika Petra Preradovića i mlade zadarske plemkinje Pavice de Ponte. Književnica posebice lijepo opisuje događaje što su mladi par vezali za ljetnikovac zadarske obitelji de Ponte u Lukoranu na otoku Ugljanu, na mjestu gdje je bard hrvatskog pjesništva, prema predaji, ističe Maštrović, napisao svoje prve pjesme na hrvatskom jeziku, objavljene u prvom preporodnom časopisu izvan Zagreba, zadarskoj *Zori dalmatinskoj*, književnom časopisu kojemu je i sam bio neformalnim urednikom.

Tri su ogleda vezana uz sudbinu hrvatske knjige. Prilog „Croatica Mechitaristica“ (str. 19 – 38) retrospektivni je popis hrvatskih publikacija tiskanih u Tiskari Kongregacije mehitarista u Beču. Maštrović naglašava da su knjige na slavenskim jezicima posebno brojne među knjigama tiskanima u toj tiskari koja djeluje od godine 1811. do danas. Premda je tijekom XIX. i XX. stoljeća u Mehitarističkoj tiskari u Beču objavljeno 239 hrvatskih publikacija, što na hrvatskome što na drugim jezicima, djelovanje te tiskare u hrvatskoj stručnoj i znanstvenoj javnosti uglavnom je ostalo malo poznato. U Mehitarističkoj tiskari objavljene su hrvatske knjige iz brojnih područja društvenih, humanističkih i prirodnih znanosti, a činjenica je da su u njoj tiskane i jedne hrvatske novine. To je *Novi pozor*, političke novine s ciljem promicanja hrvatskih nacionalnih interesa koje su od 1867. do 1869. izlazile u Beču jer ih se zbog cenzure nije moglo tiskati u Zagrebu.. Kod mehitarista u XIX. stoljeću svoja djela objavljuju i brojni pisci koji imaju ugledno mjesto na zemljovidu hrvatske kulturne baštine među kojima su i Vjekoslav Babukić, Dimitrija Demeter, Juraj Haulik, Stjepan Ivčević, Antun Mažuranić, Milan Rešetar, Josip Juraj Strossmayer, Bogoslav Šulek i mnogi drugi.

U važnijim hrvatskim knjižnicama potrebno je osnovati i knjižnično organizirati zbirke gradišćansko-hrvatskih knjiga kako bi se ostvarili uvjeti za što kvalitetnije poznavanje te znanstveno i stručno proučavanje kulturne i književne baštine gradišćanskih Hrvata, tim više jer njihove knjige nisu dolazile tzv. „obveznim primjerkom“. Maštrović u prilogu „Nikola Benčić – osnivač i promicatelj zbirke knjiga gradišćanskih Hrvata u Hrvatskoj“ (str. 197 – 208) navodi da je istaknuti gradišćanski Hrvat Nikola Benčić u nekoliko navrata, od 2001. do 2007., hrvatskim knjižnicama darovao bogatu zbirku knjižnog gradiva gradišćanskih Hrvata, a ta je donacija bitno pripomogla nastajanju Zbirke knjiga gradišćanskih Hrvata u središnjoj hrvatskoj knjižnici te je danas čitateljima, a posebno znanstvenicima, omogućen pristup stotinama knjiga gradišćanskih Hrvata.

U prilogu „Otpor memoricidu: Zbirka knjiga o Domovinskom ratu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu“ (str. 247 – 264) Maštrović obavještava da je ta najnovija zbirka središnje hrvatske knjižnice osnovana 2008. u čitaonici s tzv. otvorenim pristupom knjižnom gradivu. Zbirka je dostupna široj korisničkoj zajednici, napose najbrojnijem sloju korisnika Knjižnice, studentskoj i ostaloj učećoj mladeži, pri čemu Maštrović nalazi važnim istaknuti podatak da dnevni broj korisnika Knjižnice prelazi tisuću, što je tim značajnije jer su oni mahom studenti, a postojanje i daljnji razvitak Zbirke najbolji je način otpora memoricidu prema Domovinskom ratu, kojem je to važno razdoblje hrvatske nacionalne povijesti svakodnevno izloženo.

U zanimljivom ogledu o Spridionu Brusini (str. 39 – 54) iznose se njegova zanimljiva opažanja o Novigradu i novigradskom kraju. Autor podsjeća da je istaknuti hrvatski prirodoslovac Spiridion Brusina (Zadar, 1845. – Zagreb, 1908.), suosnivač Hrvatskog prirodoslovnog društva (1885.) i pokretač njegova znanstvenog časopisa *Glasnik*, u svome istaknutom prirodoznanstvenom djelu *Naravoslovne crtice sa sjevero-istočne obale Jadranskoga mora* (tiskanom u šest knjiga *Rada JAZU*, 19/1872., 27/1874., 163/1905., 169/1907., 171/1907., 173/1908.) iskazao, uz ostalo, i jednu svoju, dosad nedostatno istaknutu sklonost k gospodarskoj afirmaciji prirodnih dobara, ali i prirodnih ljepota naše domovine, posebice primorja, te je među prvima upozoravao na važnost turizma.

„Znanstveni interesi Vjekoslava Maštrovića u svjetlu njegove bibliografije“ (str. 179 – 196) naslov je priloga u kojem se ističe kako se Vjekoslav Maštrović (1913. – 1986.) od početka svoga povijesno-istraživačkog djelovanja perom iskazao kao prepoznatljiv i darovit znanstvenik i kulturni djelatnik. Objavio je više od 300 historiografskih radova (knjiga, znanstvenih i stručnih rasprava, članaka i enciklopedijskih priloga). Višestranost i plodnost njegova znanstvenog i ostalog pokretačkog i organizatorskog rada u interesu znanosti i kulture očitovali su se najviše za njegova djelovanja u zadarskoj Znanstvenoj knjižnici, a zatim u Akademijinu Institutu u Zadru. Bibliografija Vjekoslava Maštrovića pokazuje široki spektar njegovih znanstvenih interesa što se kretao od povijesti pomorstva, pravne povijesti Dalmacije, jezičnog pitanja u Dalmaciji, istraživanja života i rada istaknutih ličnosti, pojedinih kulturnih ustanova i društva do osobito uspješnih istraživanja zadarske periodike i uopće hrvatske tiskane riječi u Zadru.

Časopis *Susreti* Hrvatsko-češkog društva, koji izlazi u Zagrebu od 2011. godine, puno je doprinio ukazujući na međusobne sličnosti i razlike Hrvatske i Češke, otkrivajući kapilarnu povezanost češkog i hrvatskog naroda u povijesti na brojnim razinama. U prilogu o *Susretima* (str. 265 – 274) Maštrović upozorava na činjenicu da, u današnje doba opće globalizacije, identiteti nacija i njihovo prepoznavanje mogu služiti kao mostovi u povezivanju pojedinih bliskih naroda i država, u ovom slučaju Hrvata i Čeha, Hrvatske i Češke.

Svojom raznolikošću i bogatstvom priloga knjiga Tihomila Maštrovića *Kroatološki ogledi* nadmašuje puku sumu raznolikih tekstova objavljenih na raznim stranama, postajući novom cjelinom; kroatističkom knjigom čija interdisciplinarnost ukazuje na njezina nedvojbeno kroatološka određenja.

Andrea Sapunar Knežević